

TÓTH BÉLA

Tiszajárás

40.

PARTVÁLTÁS

Záhonyból Zemplénagárdra a gondolat toronyiránt átsuhan. A gyalogember lebballag, karikázik a szatmári oldalon, átevickél a réven, s fölmegy kicsi hazánk szép abroszának csücskébe.

Látszatra ok nélkül hagyom ott a Szabolcsban csücsülő tiszai településeimet és véletlen kóborolok BAZ megyébe. Én a Tisza törvénye szerint járok. Ahogy lefelé jöttében építette, csöppentette a településeket, aszerint kalapolok be a soron következő községbe. Ezért köszönök most a másik parton élő Zemplénagárdnak.

Ahogy első lélegzetre magamba szívom a falu képét, látom, szépen magasodó domb tágas térségein fészkelte el magát.

Itt most sem hagy cserben tájékozódó képességem, azt érzem, hogy a domborulat a Tisza jobb partján tíz méterrel is magasabb, mint a szabolcsi oldalon. De nem löttyn ki a víz, mivel a folyó huncutul kapaszkodik az ágyába.

Szabolcs felől az Alföld kezdődik, míg másik oldalon szegődik be a nagy hegyekből leszedülő magasság. Itt homokos, sárgás, asszonygömbölyűségű. A hegyek alázattal térdelnek a Tisza előtt. A mostani kerekdedséget az Északi-középhegységből leszaladozó szelek simogatták elő, s a Bükk, a zempléni, borsodi karsztok levegője örökké ide tutul a horhosok, völgyek szélcsatornáin.

A falu honismereteseinek jóvoltából a kétszázig számolható helynévgyűjteményük a történelmüket, sorsukat, gazdasági helyzetüket kivallja.

A talajra: Almahomok, Bábahomok, Bélyihomok s még kilenc név a föld milyenségére utal.

A vizekre: Ásásgödri, Balázs-ér, Bivaly-ér, Cibere tó, Fehér tó, Gazdag tó, Holt-Tisza, Két-Tisza köze, Külső-Korcsó, Belső-Korcsó és még 12 vízre utaló helynév.

A termelésre: alma, szilva, dinnye, dohány és még kilenc egyéb termékre utalás.

Erdős terület: Makkos, Bükkös, Vadkörtés.

A birtokviszonyokra: Papok erdeje, Kata kertje, Jegyző földje, Petró kertje, Tamásrét és így tovább tizenhárom névig.

Történelmi múltra mutató neveik: Gyilkos tó, Messzilátó homok, Pokolvár, Szénégető domb, Vérdomb, Vértó, Vértóköz.

Kötetnyi, fantáziálásra alkalmat kínáló nevek. Elsüllyedőben a hozzájuk kapcsolódó ismeretanyag. A szavak már csak a csontváz töredékei. A történelem húsát elenyészttette az idő. Mint bárhol. A gondolatokkal való viaskodásomban benyitogatok iskolába, tanácshoz, könyvtárba.

Kellene nekem egy ezereszű ember! Idevalósi, aki megsúgná, hogy mi is húzódik meg a helynevek mögött. Szerényen szabadkoznak az agárdiak, hogy az ezereszű emberük éppen oda van tanfolyamon. De ha egy százeszűvel megelégszem, hát azt elő tudják adni. És elő is adták Simon Barnabás bátyám személyében.

Gurulok hozzá, mint a golyó. Tágas tereken pántlikázó kedves utakon futhatok.

Ebéd utáni zajtalanságban kapom a családot. Mintha vártak volna, olyan természetességgel veszik jöttömet, pedig nyeletlen furkó módjára esek közéjük.

Karba font kéz. A várakozás jele, na, jöhet a kérdés.

Kalács, könnyű, világos bor, nagy szemű szőlő egész kosárral az asztalon, s finánc nem látta finomságosan megvágott sárga purzicsán dohány.

— Tud-e még tekerni belőle?

— Rég sodortam, rászoktunk a trafikra. Ahhoz, hogy sodorgassunk, idő, türelem kell, mi meg rohanunk, majdnem a nyelvünkre lépünk.

— Igaz, de amíg teker az ember, addig is gondolkozhat. Én éppen ezért szaladtam ide. Gondolkozzunk együtt a faluról. Ameddig ki tudjuk nyújtani az eszünket, düljünk neki.

Az iskolaigazgató azzal ajánlotta Barna bátyámat, hogy 13 holdas gazda létére a háborúból éppen akkor ért haza, amikor indult a parcellázás. Így volt földosztó, tanácselnök, téeszelnök, rendőrőrsparancsnok, járási szabályvizsgáló. Hát akkor maga megpróbálta az életet.

— Az is engem. Birkóztunk. Ma sem engedem, hogy földhöz vágjon. Azt hagyom utóljára. A meghalást. Annyit nem ittam, hogy a bor beszélne belőlem.

— Ahogy végigszemtelenkedtem az udvarán, láttam, hogy az eszközeiből is kitellene egy múzeum. A régi lovaskocsi hátsó része, fűrhéce, öreg szecskavágó, háti permetező, kézi hajtású morzsoló, kukoricadaráló, elzárult vetőgépkerek, megvékonyodott kaszapenge, kerítéskorba szúrt marokszedő sarló, fagerendelyes eke, borona.

A dohánypajtában, ahol a purzicsán szárad, alul a motoros kapa, a kistraktor, a munkagép, az autó!

— Úgy megnézte az udvaromat, mint valami adóügyi végrehajtó. De igaz, a szülő-ősök földesztergályosok, juhászok voltak, ameddig az emlékezet utoléri őket. Öregapámmal én még egy földél alatt laktam. Apám annak a szolgálatában élt, ahogy én is az apáméban. Nálunk ez így járt faluhosszat. Ezért aztán nem csak a gondjaink, de a szerszámaink is közösek voltak, s öröklődtek egyik gyerekről a másikra. Kinek mi jutott. Kacatok.

Nincs szívem eldobni egy rossz patkószöveget se, hátha jó lesz valamire. De mivel a régi eszközökkel korszerűen nem lehet a földtől elvárni a termést, hát ráülünk a kerti traktorra. Az bekapálja olyan előírásosan, hogy lóval sem lehetne különbül.

Akármelyik hivatalomban is ültem, ahogy itt mondták, „magas polcon”, amint abból hazaugrottam, dúrtam le magamról a gúnyát, neki a földnek. Nagy a kert, háztáji is járt, volt miben feszegessem az erőmet. Mert parasztember létemre kívánta a csontom, az izmom az erős munkát. Nemcsak a szám követelte a jót, a krumplit, húst, bort, de a bennem működő verő is a magáét. Az izmaim. Kellett az ásott föld szaga, a harmatos füvek, szénák, az érő alma, a száradó dohány fanyar illata. A gyöpek, lapuk, fodormenták, zsályák, kaprok illatai, az élet illatai.

A hivatal? Szóllítottak, hogy nekünk kell nehéz ügyekben indítanunk, nekünk, hiteseknek. Az új világért. A hivatal nem fizetett annyit, hogy igaziból megfordítsa vele az ember a maga anyagi sorsát. Nem is vártam, így aztán nem is csalatkoztam.

A sokféle hivatal ellátásához amolyan gyorstalpaló iskolákat végeztem. Csúfoltak velem. A nagy diploma a valami. A főiskolai. Amelyikből manapság egy már nem is olyan valamicsodás újdonság. Kettő, három.

Belátom én, avul az ismeret. A tegnapi tanultságról szóló papír megsárgul, mint a tudás.

A világ átlép azokon, akik megrekednek, egy diplomával takaróznak. De azért tán ember, kétágú, magakormányzású az is, aki az otthonról hozott bölcsességeit hozzá veti az új követelményeihez. Kicsit rárak, ahogy egy magamkorú rátanulhat. Azzal elkormányozza a maga világát.

Nem tagadom én a tudást. De ha valaki abban tetszeleg, rongyot ráz vele, hát minek? A mai rendszer sokat áldoz a tanultságért. Némelyik ember csak szerzi, lihegi egyik oklevelet a

másik után, közben nincs ideje a tanultak révén egy gyufaszálnyi értéket előteremteni annak a társadalomnak, amelyik mindent megtett érte. Hát akkor minek az?

Nekem olyannak tűnik, mintha egy drága pénzű, szép, kellő házat fölépítenek, berendeznek mindennel, ami az embert jól szolgálja, kulcsra teszik, s mindjárt át is adják használatlanul az enyészetnek. Nagy balgaság, nem?

S ha még csak egy ilyen házzal kellene számolni. De szaporodnak. Diploma, diploma, s a feje fölé akasztva gyönyörködik benne, pukkasztja vele a hataleráist. Ahhoz nagy luxus.

Olvasom valamelyik újságban, hogy elszaladnak a pályájukról a diplomások. A tanár elmegy karácsonyfadísz-készítőnek, mert abban leli meg a pénzét. Még ezt is hamarébb elismerem, mint azt, aki halmoz, halmoz, mint a görény, s senki hasznát nem veszi. Ül, mint tők a fűben.

De tán a diplomaéhség is megenyhül. Ma nem újdonság a középiskolás végzettség. Tíz év múlva lehet, hogy a traktorista is mérnöki diplomával pöfögteti maga alatt a gépet? Megtérülne valahol. Ha a tanult traktorista maga is fölismeri szerszáma baját, maga is gyógyítani tudja, s nem áll le vele a dűlőúton, nem megy be a szerelőért harminc kilométerre, s addig óránként 300 forintért döglődik masinája az árokparton. Ha ezt elérnénk, előrébb jutnánk.

Nézzé, hogy elországolok én itt, Agárdon. Mintha minden fűszálra nekem kéne gondolnom. Mint a jó istennek. De amikor tiszta szívvel nekifordultunk az új világnak, azt tanultam, hogy mindenért felelősek vagyunk. Ma már ortodox nézetnek tartják az utánunk jövők, tán még a fiam is. Nem mondja a szemembe. Apás. Miért is rendítene meg a hitemben?

Most rebbenek föl, hogy maga a falut kereste rajtam, én meg a nézeteimet feszegetem.

— A falu, meg a benne termett nézet összetartoznak.

— Szépen vigasztal, de megszolgálók érte. Hol is kezdjem?

Öregapámék már 14 holdasok voltak. De ennyi rozoga vagyon mellett inaszakadtig kellett túrni a földet, hogy kisimogassák belőle az életet. Azért adtak magukra. Nem kocsmáztak, gajgónáskodtak. Vasárnaponként hozattak bort, sört, a szomszédok, rokonok összejöttek. Iszogattak, nótáztak, beszélgettek. Ilyenkor egyheti eseményt előre-hátra megtárgyaltak, az adóról, háborúról, árakról, életről, halálról.

Virágozott az agárdi szöttekésztés. A kender nyűvésétől a kivarrásig az a ház csinálta, amelyikben férjhez menendő serkent. Maguk főzték fahamuból a lúgot, azzal fehéritették a szötteket, de a szennyest is lúggal szapulták. Egymást meg szóval.

Az akkori fiatalok, kicsit lenézve az elődöket, valamit előadtak, nem ritkán úgy kezdődött a mesebeszéd, hogy: Ez, meg ez, a régi, számár orrú öregek korában történt... Ménkümagos, köves földben kapáltam, a másik dűlőben egy szép asszony, de olyan, három évig juhászcutya lettem volna érte, nem szólt hozzám, mert szegények voltunk, egy nyaltányi só a mi házunknál hétről hétre nem akadt. Vacsorára sokszor csak oldalast ettünk, a fáradtságtól oldalt dőlve a pusztá kenyeret majszoltuk, álomra koppant a szemünk, de tudtunk olyan jót humni, a fejszét a nyeléből kialudtuk! Bántott bennünket a Tisza. Szabályozatlan mivoltában akkor látogatta a falut, amikor akarta. Egyszer is kikergette házaikból az agárdiakat. Csónakon hazaevet egyik átyafi, hát hallja, hogy a kenyérsütő kemencéjükben kuruttyol a béka. Nagyon megsértődött, az evezővel fenyegette, beszólt a gyújtólyukon, megállj, mert nem ugrasz te odabent, csak menjen le a víz!

Mi, gyerekek, úgy csüngtünk körülöttük, ahogy ma lesik unokáink a tévét. A falu nevét is sokszor körülbabrálták. Hogy az ugyan miből gombolyodhat? Sokáig csak simán Agárdnak íródott, mondódott. De mivel az országban máig is létezik másik Agárd, meg kellett különböztetni. 1898-tól írják Zemplénagárdnak. Jól van, a Zemplénnel eligazodtak, de az Agárdal nem boldogultak. Az agár a vadászok kedvelt kutyája. Ez lápos, vizes, erdős terület, jó vadas. A paraszt termelt, az úr vadászott, agarászott. Itt lehettek az agárral vadászható területek, vélték némelyek. Hogy az a kis d betű miért csimpaszkodik a szó végére, azt nem tudta senki.

Mondták, hogy ember neve az, nem kutyáé. De még ez a körülnevetett magyarázat járt legközelebb az igazsághoz.

Mert aztán, vagy tizenkét évvel később, hazakerült egy jó készületségű történelemtanár, aki nekiveselkedett a szóboncolásnak. Sárospatakon végzett, valami régi könyvben, irományban rálelt a titok nyitjára. Közművelődési előadáson föltálalta, hogy kell Agárdot értelmezni. Egyszerű ránézéssel nem lehet kihozni a messi ködökből, csak ha elmegyünk érte oda, ahová az írásos nyomok vezetnek, az Árpádok korába. Akkor még virágoztak az Ázsiából magunkkal hozott totem nevek. A mi tanáremberünk itt született, nőtt föl, ismerte a nép szokásait is, azért a magyarázata a mi ismereteinkkel teljesen összevág. Nem hazudja ránk állításait, de nem is tagadja le a balgaságokat, a babonáságot. Szégyellenünk kellene őseink tudatlanságát? Úgy éltek szegények, ahogy tudtak. A betegségekől, számukra ismeretlen eredetű bajoktól úgy akartak szabadulni, hogy nem a saját nevüket használták, hanem védő neveket vettek föl. A sajátjukat eltitkolták, hogy az szinte az idők során el is tudott kallódni. Mindenféle állat neve mögé rejtőztek, ha a baj keresné őket, hát ne találja.

Teszem azt, betegség gyötörte a kisgyereket. Már kifogott minden tudományukon a gyógyítása. Fát csapoltak, annak a vérében fűrésztötték, füveket főztek, nem használt. Kapta magát a család, a házuk kerítésén, kapuján, ablakán kiadták a gyereket, szinte elcsapták, hogy nincs többé, hanem más néven hozták vissza. Mindenféle megtévesztő nevet ráragasztottak: Pizok, Féreg, Agár, Kígyó, hogy a baj többet meg ne találja. Falunk neve is olyan tulajdonost rejtett, aki valami elől úgy bujdosott, hogy nem a saját nevéen élt. Ma nem így rejtőzködünk. Megyünk az orvoshoz. A gyerek sérthetetlen. Csúfolódó ragadványnevet nem vesz magára, ha ráadnák se túrné, viselné a család.

Azt mondta, a falu arcáról beszéljünk. Látni való, hogy ennél szebb falu nincs! Nekem ez a legkedvesebb. Arca nem látható vonásai közé tartozik a szorgalmassága, zslugorisága.

Az egyszeri agárdi ember annak idején nagyon meg akart gazdulni. A község határain átvért a híre. Járt a faluba egy drótos, aki hallott az ember fukariságáról, de hogy bosszantsa, mert maga is tapasztalta, hát a szemébe vágta, hogy ő bizony ismer nálánál fukarabbat. Fúrta az oldalát, hogy élhet, aki még nálánál is beosztóbb. Esti dolga végezte után elment meglátogatni. Éppen vacsorafőzésen érte a családot. A beosztó ember egy félbehasított gyufaszálát adott az asszony kezébe, hogy azzal gyújtson tüzet. Szalmával főztek, gyorsan megforrt a rántott leves. Amikor suhogni kezdett a víz, madzaggal kétszer beleeresztették egy pillanatra a tavalyelőtt vágott disznó szalonnabőrét, hogy egy kis füstölt hús ízt kapjon a víz, aztán nekiültek. A vendéget nem kínálták. A zslugori ember figyelt, megállapította, hogy eddig még nem tanult semmit. Nála is így szokás ez. Félbehasított gyufaszál, szalmatűz, rántott leves, piritós kenyér. Vacsora után úgy elbeszélgették az időt, hogy a zslugori ember éjszakára is ott maradt. Idegen helyen nem igazán aludt. Besütött a holdvilág. Észrevette, hogy a házigazda le-lejön az ágyról. Reggel búcsúzásképpen kérdezte a nála is fukarabb embert, talán valami változása van, hogy olyan sűrűn leszáll az ágyról. De az nagy természetességgel válaszolta, hogy neki semmi baja, hanem hogy is lenne ő olyan pazarló, hogy álmában megfordulva a lepedőt fölőselegesen dörzsölje, rongálja! Leszáll az ágyról, megfordul, úgy fekszik vissza.

Hát ezt eddig nem tudta a zslugori ember, de mint mondja a drótos, eltanulta. Azóta ő is leszáll az ágyról, megfordul, visszafekszik, alszik. Ettől gyarapszik.

Vasárnap délutáni mesélések során nem rejtették véka alá, miképp vélekednek rólunk a szomszéd falvakban. A csúfolódásokban, mint valami tükörben nézegették magukat. Nem szégyellték, nevettek rajta. Egyszer nagy szilvatermés ütötte a tájékat. A ricsei piacon nem tudták eladni, gondolták az agárdiak, neki ajándékozzák a szolgabírónak. Úgy is tettek. Hanem az ismerte a szegénységet, nagyon meghatódott. Kérdezte, hogy ugyan miért pazaroljátok rám?

— Ó, otthon annyi van, hogy a disznó is megunta már — vigasztalták a sajnálkozó szolgabíró.

Ugyancsak rólunk röppentették föl, még annak idején azt a csúfondároságot, hogy az

egyik szegény agárdi ember udvarában nagyra nőtt a paréj. Haszon nélkül ne vesszen, a kaszálásra erőt ne pazaroljon, kikötötte legelni a kendertörő tilót. Mert neki csak az volt a háznál. Másik helyen a csikót bezárták a kamrába egerészni. Macskát nem tartottak, annak nincsen haszna.

Vidám, dolgos népség lakik erre.

Ma is a legnagyobb ünnepük egyike a lakodalom. Azért nem versenyeznek egymással, ha te húsz házat vendégelsz, én majd negyvenet! Szép, magukra adó szerénységgel lakodáréznak. Vegyes zenekarok szalonnázzák a tánc alá valót. De a százhusz emberes lakodalom már alig fér bele az eszük fazekába. Az olyan már fesseleg, hívja ki maga ellen a sorsát!, Mit akar? Koplal egy életen át a lagzi miatt?

Van egy barátom. Gátör. Pető Laci. Százhusz lagziban volt vőfély. Szavas ember, elállhatott volna prédikátornak. Minden lagziban más rigmust teremt. Kapásból, jókedvűből. Fel-nőtt korában kezdte, szülői biztatásra. Ajándékba vőfélyeskedik. Szeretik a beszédjéért meg a szívességéért. Más faluban ilyen szavú embernek odaajánlanak díjazásul egy borjút vagy egy tehenet. Attól függ, mikor kezd, mennyi idejébe telik, mennyi cifrázat, cirkalom kell oda. Meg hát idegen helyen a neveket is tudni kell a vőfélynek.

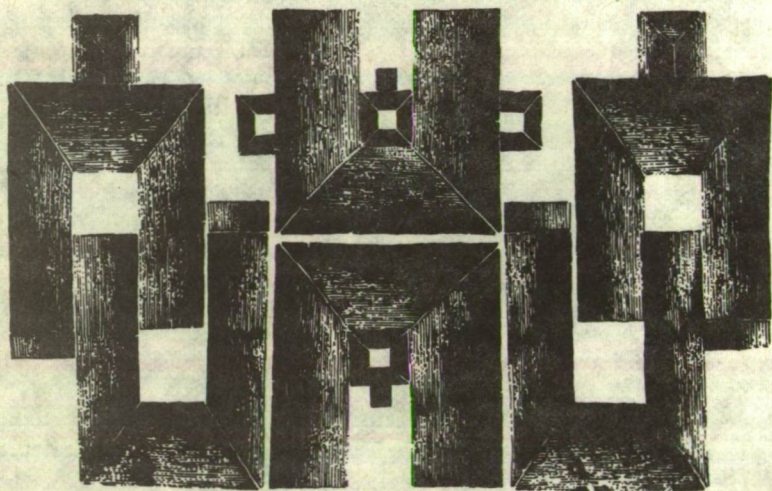
Nem tudhatom megmondani, hány milliócskát behajigáltak már az itteni takarékbá. Nem örökölték. Itt valamikor a legvagyonosabb embernek is csak 150 holdja volt. Maga is szántott, vetett.

Ma más a gazdagság. Eljárnak érte szerte BAZ megyébe. Föl a szénbányákba, a kaolinba, a Zeolitba.

Néz rám ugye, mint ló a mozijegyre. Mi a zeolit? Hatvan éve ismeri a magyar ipar. Most kezd fölmenni az értéke. Habzókó, magyarra fordítva. Pálháza a szállása. Ott bányásszák, őrlik, rostálják, szítálják. Jó a házak szigetelésére, nedvesség elszívására, föld javítására, a kohászat púderezni vele az öntvényeket. Púder. Púdergyár is készül. Innét jár el oda dolgozni egy cigányházaspár. Az ember a kitermelésben dolgozik, az asszony az őrlésnél, ahogy mondja, a púdergyárban. Fehérek is, mint a molnárok. Fehér cigányok.

Amúgy is fehérednek. Nagy törekvésükben, hogy hasonlítsanak, közérteskedjenek a magyaroknak. De hiszen több a fehér cigány, mint a barna!

Állítja ezt jó beszédű Simon Barna.

SZENTI ERNŐ GRAFIKÁJA